

Kontrola, regulacija i korekcija životne okoline i participacija građana

Slavko Dakić, dipl. inž. arh.

1. Prvotno zamišljenu (i prijavljenu) temu o participaciji građana u urbanističkoj politici, autor je za ovu priliku suzio na jednu od njenih komponenata, na problem učešća građana u kontroli, regulaciji i korekciji životne okoline.¹ Kako problem nije bilo moguće promatrati samo unutar ove cjeline (granica urbanističke politike), razmatranje je nužno prošireno na oblike i mogućnosti ostvarivanja kontrole, regulacije i korekcije u sferi upravljanja.

Izboru navodimo dva osnovna razloga. U širem kontekstu pitanje participacije građana u razvoju grada razmatrano je na jednom od nedavnih skupova (20. 11. 1970) u Beogradu, koje je organizirao Jugoslavenski institut za urbanizam i stanovanje.² Za produbljivanje tom prilikom inicirane tematike preostalo je i premalo vremena i iskustva. Pored toga, ovdje naslovljena tema, koliko je autoru poznato, iako je obrađivana kao problem (više kao jedan od aspekata u empirijskim ispitivanjima), u cjelini je nedovoljno objektivizirana, što pak ostavlja otvoren prostor za oblikovanje osnovnih okvira i teza kao prilog mogućem sistematičnijem traganju ubuduće.

2. Prednosti i nedostaci grada u stalnoj su ravnoteži koja se ogleda u stalno aktualnim tokovima urbanizacije.

Poređenje grada i koherentne (seoske npr.) životne zajednice pokazuje, među ostalim, suštinske razlike u pogledu ostvarivanja ljudskog učešća u procesima odlučivanja o životnoj sredini, njenom razvoju i problemima. Direktni kontakti kao oblik lične participacije u tim procesima rijetki su u gradskoj sredini raspodijeljenih obaveza, gdje odlučivanje o njima preuzimaju posebne sredine i organi odlučivanja.

Osnovne prednosti grada (iz čega proizlazi i njegova privlačivost), da pruža obilje mogućnosti u udovoljavanju ljudskim potrebama i aspiracijama

¹ Pod ovim terminom, iako nedovoljno preciznim za ovu priliku podrazumijevat ćemo u prvom redu stambenu okolinu, tačnije stambeno naselje.

² Riječ je o simpoziju s temom: »Donošenje političkih odluka u izgradnji grada« na kojem su kao referenti učestvovali dr Sofija Mišić, dr Radomir Lukić, dr Zdravko Mitnar, dr Krsto Kilibarda i mr Božidar Popović. Referati su izdani u publikacijama Instituta.

(u pogledu zaposlenja, zabave, dinamike i raznoličnosti života itd.) ujedno se dakle sukobljavaju s malim mogućnostima djelovanja na okolinu koja je okvir ljudskog života. Grad teži standardizaciji svega pa i čovjeka. Za njega sve je unaprijed određeno: stan je oblikovan mimo njegovog učešća (još je presretan ako ga ima), pred njim je travnata površina (gradsko zelenilo — zabranjeno gaženje!), ukalupljen je u vozne redove saobraćajnih sredstava (dirigiran i onda kad prividno sam odlučuje u svojem automobilu), semafori, da li će u blizini biti trgovina, garaža, dječja ustanova, ovisi o nekom trećem... Da i najmanje smetnje odvijanju životnih procesa iziskuju dugotrajnu borbu, više je pravilo nego li iznimka. Logikom raspodjele ingerencija u gradu na upravljački sloj i masu, grad već u korijenu nosi opasnost birokratizacije te elite; kao »nusprodukt rasta i širenja utjecaja birokratizacije koja je na sva područja unijela hijerarhijsku kontrolu« (Mumford) grad je sredina u kojoj je latentno prisutna opasnost sve bespovratnijeg širenja tog jaza. Industrijski grad našega vremena taj je proces širio i prostorno, u regiju i dalje, na okolna područja kojima je cijedio ljudski i prirodni potencijal.

Logikom ovakvih kretanja proizašla je jedna od najvećih kriza suvremenog grada, kriza upravljanja, kriza društvene politike, kojoj bi temelji počivali na samim ljudskim izvorštima, tj. na aktivnoj participaciji svoga stanovništva.

Od procesa te vrste nisu imuni ni naši gradova. Može se sa sigurnošću ustvrditi, da proces participacije gradskog stanovništva u upravljanju gradom daleko zaostaje za ostvarenim pravima i mogućnostima na radnom mjestu, u domeni rada. (Time je znatan broj stanovnika, oni neaktivni, usprkos svim općenito proklamiranim pravima isključen mogućnosti upravljanja u bilo kojoj sferi organizacije društva.) Negativne karakteristike tih procesa plod su nerazvijenog sistema (samo)upravljanja u kojem prevladava odlučivanje u uskim krugovima i odlučivanje »u ime građana«. Neiskorištenosti postojećih mogućnosti djelovanja građana (primjedbe na urbanističke planove, djelovanje posredovanjem asocijacija građana itd.) pridružuje se neadekvatnost tih oblika razvoju društvene prakse, a u sve većoj mjeri i nedovoljna objektiviziranost i količina informacija, time je i posredna kontrola sredstava njihova informiranja. Sve češću pojavu da različiti aspekti gradskog razvoja postaju i tema senzacionalističkih napisa, treba dovesti u direktnu vezu sa spoznajom gradskog stanovnika da grad ima ogroman utjecaj na njegov sadašnji i budući život (spominjemo saobraćaj čiji je porast u samo nekoliko posljednjih godina paralizirao naše gradove).

Prema nekim opažanjima³ negativne karakteristike u procesima odlučivanja razvojem grada treba tražiti: u zaostalosti procesa donošenja odluka za inicijativom građana (neefikasnost odlučivanja, komplicirane procedure), u jednostranosti u odlučivanju (dominaciji pojedinih stručnih profila), u neekspliciranim kriterijima odlučivanja (što umanjuje mogućnost participacije i omogućava korupciju, birokratizam, tehnokratizam, snaženje neformalnih veza), u pitanju vremenske dimenzije odlučivanja (konflikti dugoročnih i kratkoročnih interesa i probitaka), u nepoznavanju potreba i preferencija građana, u fragmentarnosti u odlučivanju, u nedemokratičnosti odlučivanja, u njegovoj neefikasnosti, zanemarivanju regionalnog razvoja, itd.

Prihvatanje integralnijeg tretmana sadržajne strukture stambenog naselja (namjesto dormitorija vezanje radnih pogona) podrazumijeva potrebu

³ Isto: dr Zdravko Mlinar: Društvene vrednosti i urbanističko odlučivanje..

da se u razvoju životne sredine pokloni daleko veća pažnja mogućnosti da gradski stanovnik sudjeluje u njenom akomodiranju svojim potrebama, napose u ekscenim slučajevima njene neorganiziranosti i zapuštenosti. (Blizu smo paradoksu da stanovnici gradskog naselja teže obiteljskom stanovanju zbog toga što ih taj »vlastiti prostor« radno i kreativno angažira, dok su mogućnosti djelovanja u nizu poluizvedenih novih naselja ograničene, štaviše kada i postoji raspoloženje stanovnika). Konzekvence tehnološkog napretka u aspektu produženja »slobodnog vremena« zaoštavaju će to pitanje još više, zahtjevom da se životnoj sredini pokloni izuzetna pažnja, koja je neostvariva bez planske i štaviše inicirane brige i učešća građana u njenom razvoju i kontroli.

Stoga vjerujemo da je mogućnost korespondiranja budućem razvoju u planskoj decentralizaciji ingerencija upravnih gradskih organa (i sredstava) na građane i njihove asocijacije, bile one određene teritorijalno ili interesno. Adekvatno pruženim i razvijenim pravima da čovjek sve više participira i odlučuje o svojoj sudbini u procesima rada, moderno organiziran grad mora mu pružiti mogućnost da odluči svoju sudbinu u prostoru, u okolini u kojoj stalno boravi; da u prostornim granicama svojeg života valorizira svoj interes ka sređenoj, funkcionalnoj i humanoj okolini.

U širem prostoru gdje još nije neprisutna svijest o njegovom daleko-sežnom djelovanju na ljudski život (a koja je, kako rekosmo, upravo probuđena na problemima gdje se irelevantne teritorijalne granice, saobraćaj npr.), nemalo će u budućnosti trebati investirati upravo u izgradnju svijesti o pripadnosti gradskoj zajednici. Pred centraliziranim upravnim sredinama gradova otvoreno je pitanje: da li će u budućnosti ulagati u iluzorne napore da se u centrima odlučivanja objektiviziraju mogućnosti donošenja ispravnih odluka ili će prihvatiti šanse što ih pruža tehnološki napredak, posebno u pogledu sredstava i distribucije informacija. Objektivno i sadržajno bogato informiranje⁴ suvremenim sredstvima povijesna je šansa povratka koherentnoj zajednici prilika, da se građanina modernog grada učini odgovornim učesnikom u njegovom razvoju, štaviše, da on putem opredjeljivanja postane njegov stvarni nosilac.

3. Skloni smo da opseg urbanističke politike postavimo šire nego li je to u pravilu uobičajeno. Vidimo je u slijedećem:

1. u domeni iniciranja izrade urbanističkih planova, uobličavanja i stručne interpretacije njihovih programa i ostalih dokumenata relevantnih za razvoj grada,

2. u domeni stručne obrade urbanističkih planova, planova realizacije, dugoročnih, srednjeročnih i kratkoročnih,

3. u domeni stručne i društvene valorizacije i verifikacije istih,

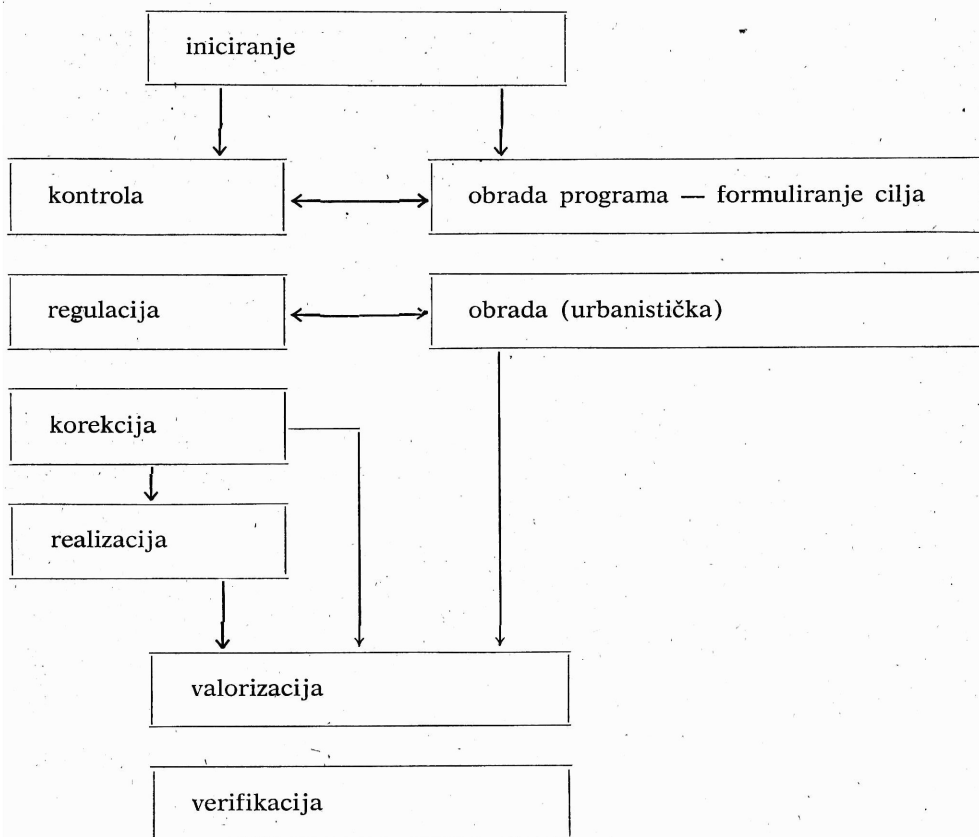
4. u domeni prostorne i vremenske realizacije planova,

5. u domeni kontrole i korekcije planova i njihovih realizacija.

Razlog mogućim nesporazumima oko ovih ograničenja sadržan je u činjenici da se pod urbanističkom politikom u pravilu smatraju mjere uperene usmjeravanju izgradnje na određenom području grada. Otuda se i participacija građana u urbanističkoj politici tretira više formalno i u užem kontekstu, u dijelu valorizacije i verifikacije planova. Bez daljnega je međutim moguće pokazati da, uz uvjet da pod urbanističkom smatramo mjere *usmjerene postizavanju optimalno funkcionalne, humane i estetske urbane*

⁴ Ne pakovano — dozirano.

sredine i njenih dijelova, naprijed raslojene njene komponente sačinjavaju zatvoreni krug unutar kojeg egzistiraju široke mogućnosti samoupravnog sporazumijevanja i dogovora, cilj kojeg poistovjećujemo s ciljem urbanističke politike:

Moguće je primijetiti da ovako definiran model sadrži i princip »kontinuiranog planiranja«, princip koji u krugovima urbanista u novije vrijeme stječe sve više zagovornika.⁵ (Pod njim se u prvom redu podrazumijeva potreba da se dosadašnji statični način planiranja dinamičnih procesa u gradovima zamijeni dinamičnom i kontinuiranom njihovom valorizacijom. Kako ćemo kasnije pokazati, spomenuti model kao i ovaj zahtjev sastavni su dio mehanizma tzv. »operativnog kontrolnog kruga« budući da komponente modela stoje u takvoj međusobnoj zavisnosti da ga je moguće tretirati sistemom.)

4. Utjecaj urbanizma danas dosiže do faze *realizacije*. O tome govori pregled važećih zakona i odluka o urbanističkom planiranju. Pošto se republički zakoni o urbanizmu i prostornom planiranju u tom pogledu malo

⁵ Vidi o tom npr.: Osnove politike urbanizacije i prostornog uređenja — teze, str. 29—30, izd. Sekretarijat za inf. službu Savezne skupštine, Bgd. 1969. g.

razlikuju,⁶ za primjer ćemo uzeti Republički zakon o urbanizmu i prostornom planiranju SRH.⁷ U glavi V Nadzor, citiramo čl. 29, 30. i 31: »Organi uprave nadležni za poslove urbanizma, svaki u svom djelokrugu, vrše stručni nadzor nad provedbom regionalnih prostornih planova, urbanističkih planova odnosno odluka koje ih zamjenjuju, kao i nad primjenom propisa iz oblasti urbanizma.

— Za vršenje nadzora iz člana 29. može se osnovati urbanistička inspekcija ili se ovi poslovi mogu povjeriti građevinskoj inspekciji. Urbanistički odnosno građevinski inspektor kojem je povjereno vršenje nadzora iz stava 1. ovoga člana ima pravo pregledavati urbanističku dokumentaciju koja se odnosi na izradu i provođenje prostornih planova.

— U vršenju nadzora urbanistički inspektor provjerava naročito da li su lokacije za gradnju objekata u skladu s prostornim planovima kao i da li se izgradnja objekata vrši u skladu s danom lokcijom ili u njoj propisanim uvjetima.«

Osnovni cilj za koji se zalaže zakon u pogledu onog što bismo ovdje uvjetno nazvali kontrolom, jest uspostavljanje kontrole nad adekvatnosti realizacije u planiranom stanju. Samo po sebi to bi bilo logično kada bi u strukturu bili ugrađeni mehanizmi kontrole kojima bi se izbjeglo insistiranje na provedbi realizacije i u slučaju kada je ona defektna, bilo zbog pogrešaka u planiranju, bilo zbog spontanijih procesa koji nastaju tokom vremena kada se realizacija strukture životne okoline vrši tokom dužeg vremenskog razdoblja.⁸

Praksa svakodnevno pokazuje da pokušaj utjecaja građana na izmjenu, dopunu i doradu urbanističkih planova (kao temelj za realizaciju) zahtijeva nemale napore: s jedne strane zbog problema financiranja, a s druge zbog poteškoća oko ekspliciranja defektne situacije i indiferentnosti prema njoj od organa koji donose odluke o dopuni plana ili intervenciji.

U pogledu participacije građana citirani zakon pruža još jednu mogućnost. Ona se sastoji u propisanom roku u kojem se mogu stavljati primjedbe na urbanističke planove, prije prihvaćanja nadležnih organa.

Koliko na prvi pogled ova mogućnost može stimulirati korekciju urbanističkih planova kao put izbjegavanja naknadnih grešaka koje dovode do potrebe korekcije, ona je samo formalna iz nekoliko razloga:

1. U znatnom broju slučajeva, a pogotovo kada se radi o realizaciji potpuno nove životne okoline građani su prema urbanističkom planu indiferentni. Pri ovom se susrećemo s jednom od važnih činjenica za daljnje razmatranje: nastanjivanje u određenoj životnoj okolini nije planirani postupak, već slučajaj.

2. Evidentan je problem (koji ima značaj na čitavo ovo razmatranje) kulturnog nivoa stanovnika, osjećanja njihove pripadnosti gradskoj zajednici, njihove mogućnosti shvaćanja problema itd.

3. Potreba korekcije ne nastaje samo zbog pogrešnih odluka u planiranju već i realizacijom i naknadnim procesima.⁹

⁶ Vidi: Zbirka propisa (saveznih i republičkih) iz oblasti urbanizma i prostornog uređenja, izd. »Službeni list SFRJ«, 1968. g.

⁷ Isto: str. 87.

⁸ Za pojedina novija naselja u Zagrebu realizacija se vrši na osnovu detaljnih urbanističkih planova koji su stari i do 10 godina.

⁹ Ilustrativan je primjer negodovanja stanovnika Zapruda protiv uskih cesta i nedostatka parkirališta u naselju. U stvari postojeća parkirališta na obodu naselja nisu korištena zbog neosvjetljenosti i čestih krađa. Izvedbom rasvjete problem je nestao. Što međutim ako netko razbije rasvjetna tijela?

4. Isto tako defekti ne nastaju samo uslijed nedostataka u fizičkoj strukturi životne okoline već i uslijed defekata u sferi ponašanja.¹⁰

5. Jedno od novijih empirijskih ispitivanja u Zagrebu¹¹ slikovito može dokumentirati otuđenost stanovnika od kontrole i korekcije stanja u životnoj okolini.

U pet ispitivanih naselja anketirani smatraju da sami na život naselja utječu »ponešto« (44,9%), »nimalo« (36,8%) i »mnogo« (5,3%). Ako za primjer uzmemo jedno od najnovijih stambenih naselja, Zapruđe, s relativno dovršenom građevnom strukturom, odgovori su raspodijeljeni u omjeru: 42,9 : 55,2 : 1,9%. Na pitanje što bi trebalo učiniti da građani više utječu na život naselja u kojem žive i grada u cjelini, najveći broj se opredjeljuje za »ne znam« (odnosno bez odgovora, ukupno 51,1%, Zapruđe 60,5%), a potom za bolji rad SSRN i Savjeta mjesnih zajednica (ukupno 21,4%, Zapruđe 15,3%), za veću brigu građana (7,0%, Zapruđe 7,7%), posvećivanje veće pažnje stavovima građana (5,1%, Zapruđe 6,9%), više sredstava (4,1%, Zapruđe 5,7%) itd.

Na pitanje: »Što smatrate problemom broj jedan vašeg naselja?« stanovnici se sasvim određeno izjašnjavaju u raspodijeljenim izborima, no kada se isto pitanje odnosi na grad, postotak neopredijeljenih je znatno veći (6,7%—21,5%). To pokazuje da su problemi naselja poznati i poznatiji nego li oni koji se odnose na grad. Slijedi, međutim, da je utjecaj građana na rješavanje problema mali, a stanovnici ne vide načine njegovog ostvarivanja.

Činjenica da građani koji redovito posjećuju zborove birača (38,3%) ne objašnjavaju razloge svoje neaktivnosti na zborovima i drugim skupovima (u gornjem broju 70,9%) ili ih motiviraju različito: »drugi znaju bolje« (4,9%), nezainteresiranost (5,8%), »unaprijed je odlučeno« (8,5%), »slažem se s većinom« (1,9%), strah od ismijavanja (2,8%) itd., implicira kako zaključak o apatičnosti i neinteresu (korijeni su mnogi i nije ih moguće naprečac definirati), tako i upozorava na neinformiranost, nepripremljenost skupova i spoznaju, da iza dogovora ne slijedi konkretna akcija i rezultat.

Za poboljšanje uvjeta života u naselju anketirani smatraju da bi više sami trebali pomoći radom i novcem (27,4%), voditi više brige o naselju (25,3%) itd., dok bi grad trebao pomoći u rješavanju problema i voditi više brige da se izgradi obećano (14%), posebno u izgradnji infrastrukture i materijalnim sredstvima.

Premda se u ovim sumarnim podacima ne vide različitosti koje postoje između urbaniziranih i priurbanih naselja, paralela između volje za participacijom, sredstvima i radom, i zahtjeva za pomoć grada u rješavanju problema (ne samo sredstvima) ilustrativna je, i odudara od onog često ponavlanog »traže samo pare«.

U zaključku ispitivanja se kaže:¹²

1. »Stječe se dojam, da je još uvijek ogromna većina naših građana izvan aktivnog sudjelovanja u osnovnim procesima društvenog preobražaja, kako na radnom mjestu tako i u naselju i gradu. Možda nije preteška ocjena ako se kaže, da su ovi, istina parcijalni podaci, poražavajući.

5. Malo je odgovornosti, obaveza i prava na život naselja stavljeno u nadležnost ljudi koji u njima žive. Posljednjih godina učinjeni su daljnji koraci institucionaliziranja prava i obaveza izvan samog stana, kuće, naselja.«

¹¹ Prema studiji: Sociološki aspekti urbanizacije Zagreba i zagrebačkog područja, dr Stipe Šuvar i suradnici, Institut za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zgb., 1970. g.

¹² Isto: odjeljak: »Porijeklo stanovnika, društveni odnosi i društvena participacija u različitim gradskim naseljima«, Josip Gabrić.

6. Potreba uključenja kontrole kao sastavnog dijela urbanističkog djelovanja u razvoju grada višestruka je. Urbanistička institucija koje sudjeluju u obradi urbanističkih planova odvojene su od spoznaja procesa koji se događaju u životnoj okolini. Ispitivanja kontrole povratnim informacijama koja su bez učešća građana neostvariva treba da postanu sastavnim dijelom urbanističkog planiranja u svrhu akumuliranja i mobilizacije iskustava, radi izbjegavanja ponavljanja grešaka u procesu planiranja. Kao institucije koje mogu koncentrirati u relativno najvećoj mjeri kadrove i iskustva, one treba da uključe i druge aspekte kontrole kako bi distribucijom informacija mogle djelovati i na ostale relevantne činioce koji donose odluke (gradska uprava i dr.). Komunikacijski uzev pokazuje se da je tok informacija od stanovnika do svih nosilaca i učesnika u urbanističkoj politici zapriječen »šumovima« za koje u nedostatku organiziranog sistema nije moguće uvijek spoznati da li su oni spontani ili ubačeni namjerice.

Empirijske ankete ne mogu u potpunoj mjeri dokumentirati tokove i defekte u životnoj okolini, izuzev onih drastičnih. »Negiranje i nepoznavanje situacije kao dio mehanizma obrane svijesti« (Lefebvre) dovode često do apsurdna da uprkos nezadovoljstvu, realna životna okolina biva uz manje korekcije postovećena s »idealnom« kada se želi otkriti što se pod ovom podrazumijeva.

Sve manje je sumnje u potrebu da se životnoj okolini priđe na nov način, pri čemu će se kontrolom ne samo stvarati pretpostavka za korekciju pogrešaka unutar registriranog diskontinuiranog stanja okoline, već osiguravati *permanentan usklađeni tok stanja okoline* u cjelini i unutar njenih pojedinih funkcionalnih sistema. To podrazumijeva dakle u planiranju i upravljanju napuštanje postojećih modela u korist novih koncepcija o organizaciji okoline, u osnovi kojih stoji već danas teorijski i analitički spoznato stanje o narušavanju balansa u fizičkoj i komunikacijskoj okolini.

7. U prilici ovog razmatranja pozabavit ćemo se s dva problema vezana na kontekst spomenutog: struktura okoline i njena aplikacija na model-stambeno naselje.

Utvrđivanje strukture okoline oduvijek je jedan od osnovnih problema urbanizma. Ona je jedan od nenadoknadivih pokazatelja društvenih odnosa u prostoru i vremenu.

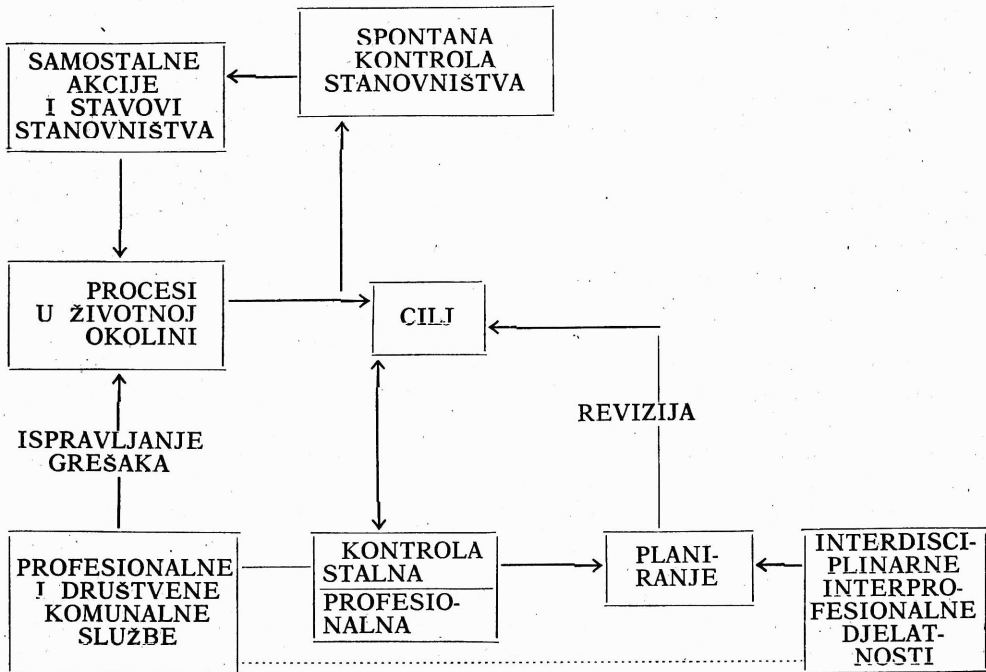
U poslijeratnom razdoblju, na osnovi niza internacionalnih i nacionalnih iskustava postepeno je, uporedo s definiranjem stambenog naselja (stambene zajednice, mikrorajona) kao osnovnog društveno-prostornog modela, sadržajna struktura okoline dapače uvedena društvenim dogovorom u određene manje-više obavezne okvire. Time je ona postala sastavnim dijelom urbanističke prakse koja se ogleda u većini jugoslavenskih gradova.

Niz empirijskih ispitivanja izvršen je unutar ovog modela, a valorizacija strukture okoline bila je redovito njihov sastavni dio.

Ne vežući se direktno na znakove koji su upozorili na mnoge defekte u strukturi okoline stambenog naselja (koja su stavila u sumnju i sam model), ovom prilikom željeli bismo ukratko iznijeti neke spoznaje o strukturi okoline, postojanje kojih zahvaljujemo uglavnom teoriji dizajna i jednom od njenih protagonista Th. Maldonadu.

Ukupna artifičijelna okolina integracija je triju sfera: *predmetne okoline* (okoline industrijskih proizvoda), *izgradbene okoline* (okoline građevnih objekata — mogu biti i ind. proizvedeni) i *komunikacijske okoline* (ponaj-

SHEMATSKI POJEDNOSTAVLJEN PRIKAZ FUNKCIONIRANJA MODELA

prije one vizuelnih komunikacija, ali i druge: saobraćaj, audio, energetika itd.).

U valorizaciji strukture okoline činjenica je da je urbanizam uglavnom insistirao na izgradbenoj okolini, pri čemu također ostavljamo otvoreno pitanje njene kompletiranosti. *Urbanističko planiranje karakterizira dakle rješavanje prostornih odnosa utvrđene sadržajne strukture izgradbene okoline.* Za sve ostalo, ako i potpadne pod ingerenciju urbanizma, traže se naknadne relacije: reklame u gradu, kiosci itd.

Dizajn za razliku insistira na *planiranju funkcionalnih sistema* koji integriraju sve tri navedene sfere.

Očevidno je bitna razlika između planiranja mreže robnih kuća i istog problema unutar sfere trgovine kao integriranog sistema koji obuhvaća u sferi predmetne okoline prodajni asortiman, prevozna sredstva itd., u sferi izgradbene okoline objekte, skladišta itd., i u sferi komukativne okoline vizuelne informacije, tokove dopreme i otpreme robe itd. Svi ovi problemi rješavaju se i danas, međutim, ti procesi su zahvaćeni zasebno, bez uočavanja njihove međuzavisnosti. Njihova integracija i rješavanje u sistemu ima naprotiv za pretpostavku ustanovljavanje *tih međuzavisnosti pojedinih komponenata* koje sam sistem definiraju, kako bi se osiguralo unutar kontinuiranog planiranja i kontrole postizavanje takvih odnosa koje vode zadanom cilju.

Na nizu sličnih primjera moguće je pokazati da mnogi defekti u okolini nastaju uslijed neintegriranosti navedenih sfera u cjeloviti funkcionalno-namjenski sistem i njihovog parcijalnog planiranja. (Slikovit primjer možda

je i povremeno okrivljavanje urbanista za defekte u javnom saobraćaju, čak kada su osigurani svi uvjeti u izgradbenoj strukturi, a defekti su u ostalima: zastoji u el. mreži, kvar vozila itd.).

Iako površno, gornje razmatranje već naznačuje okvire valorizacije kontrole, regulacije i korekcije unutar integriranog sistema u kojem su *planiranje i kontrola kriteriji uravnoteženog razvoja i funkcioniranja životne okoline*.

8. Kibernetiski shvaćeno, planiranje životne okoline kontinuiran je proces u kojem se definiraju komponente okoline i njihovi odnosi s obzirom na željeni cilj. Kontrola upoređenjem željenog (ulazna informacija) i postignutog (izlazna informacija) — regulacija, vrši se posredovanjem »povratne sprege« (feed-back). Njeno povratno djelovanje ujedno se ogleda i u aktivnom djelovanju u cilju ponovnog uspostavljanja balansa u sistemu.

Kontrola u ovom smislu dakle je aktivno djelovanje u zadanom sistemu u cilju kontinuiranog toka procesa unutar njega.

Ovakav smisao kontrole primjenjiv je na planiranje (obradu — djelovanje povratne sprege očituje se u ličnoj ili ekipnoj verifikaciji tj. mjerenju odstupanja od zadanog cilja), na fazu verifikacije (isto, u obliku stručne i društvene valorizacije i verifikacije), u fazi realizacije (mjerenjem odstupanja u odnosu na zadano stanje), i u fazi funkcioniranja (mjerenje i kontrola u odnosu na zadano stanje ali i u odnosu na inicirane izmjene). Djelovanje povratne sprege unutar operativnog kontrolnog kruga u fazi planiranja mora se na određenom stupnju ponovljenih verifikacija zaustaviti, kako bi se uspostavio idući kontrolni krug, krug realizacije i funkcioniranja u kojima se povratnim spregama signaliziraju eventualni defekti. Ovi signali nužno moraju biti kontrolirani i u sredini planiranja kako bi se ubuduće u planiranju što više otklonile negativne neočekivane situacije sličnog tipa i planirale izmjene inicirane konkretnim signalom.

Ako se vratimo shemi u odjeljku 3. moguće je primijetiti da predočeni model predstavlja sistem u kojem komponente i njihov utjecaj stoje u odnosu koji omogućava postizavanje definiranog cilja, kojeg smo tom prilikom odredili kao *cilj urbanističke politike*. Kao ulaznu vrijednost shvaćamo željeni cilj, kao izlaznu upoređenje u odnosu na cilj, a povratna sprega predstavljena je aktivnostima kojima je cilj umanjeње njihove međusobne razlike.

Primijenimo li to na *participaciju građana u kontroli u životnoj okolini, kao jedan od oblika djelovanja povratnom spregom unutar sistema*, očividno je da uspostavljenje operativnog kontrolnog kruga stanovnika podrazumijeva nekoliko preduvjeta. Pored ostalog to je informiranost o cilju (omogućava participaciju i utjecaj na planiranje i verifikaciju (treba podrazumijevati i eksplicitnost kriterija odlučivanja), informiranost o strukturi i njenoj prostornoj i vremenskoj realizaciji, komunikacija bez »šumova« pri kontaktima u bilo kojoj fazi itd. U našim uvjetima čini se da je posljednje koliko zanemareno toliko i često i važno.

U suštini radi se u pitanju participacije građana općenito o dva osnovna problema. S jedne strane problem je u *neuspostavljenom sistemu*, a s druge u defektima unutar postojećih komponenata i *instrumenata kontrole* (problem kadrova, umjesto embarga na podatke dostupnost i obaveznost podataka, obaveznost reagiranja na javni upit, pa i kontrola odgovora, obaveznost odgovora na zahtjev građana, stručna pomoć njihovoj inicijativi itd.).

Uporedo s omogućavanjem samostalnijeg djelovanja građana i njihovih socijacija u životnoj okolini (i većom ingerencijom nad sredstvima koja privređuju) struktura upravljanja mora omogućiti da kontrolni krug građana kontrolira profesionalni krug. Uporedo ovaj bi morao sumirati ideje građana, štaviše inicirati ih.¹³

Usko povezano s problemom participacije na ovim osnovama je i pitanje praktičnog korištenja elektronskih strojeva u upravljanju. Razvojem ovih efikasnih čovjekovih pomagala otvorene su mogućnosti njihove primjene ne samo u domeni kvantitativnih valorizacija već i radi utvrđivanja optimalnih kvalitativnih rješenja simuliranjem i praćenjem procesa:

»Može se navesti niz zadataka takve prirode, kao što su: optimalno planiranje investicionih ulaganja, proizvodni programi, izbori mesta lokacije pojedinih fabrika i preduzeća, izbor optimalne varijante tehnoloških procesa, procesa, izbor optimalnog asortimana proizvodnje, upravljanje zalihama, organizacija transporta, analiza udruživanja i kooperacije, analiza tržišta, izbor politike i globalnih strategija, izbor sistema naoružanja, analiza konfliktnih situacija, raspodjela resursa, analitičko planiranje rokova i troškova realizacije bilo koje zamisli i koncepcije, kao i niz drugih zadataka kod kojih je jasno definisan cilj i skup ograničavajućih faktora.

U realizaciji izabrane politike uvek postoji velik broj različitih rešenja. Svaka od varijanti rešenja kardinalno utiče na ostvarenje cilja i nužno je predviđati posledice preduzetih mera.«¹⁴

Kolikogod primjena računara prijati da odlučivanje svede u okvire malog broja »kompetentnih«, upravo mogućnost praćenja tokova *alternativnih rješenja* pruža priliku demokratizacije odlučivanja, posebno u pogledu opredjeljivanja u parametrima koje nije moguće kvantificirati, već ih je nužno odabrati.

S druge strane »kontrola o kojoj sluti dizajn okoline neposredna je automatska kontrola i reguliranje životne okoline, primjenom najsuvremenije tehnologije uz kompjutersku obradu podataka: od regulacije uvjeta okoline u jednostavnom stanovanju do regulacije npr. mikroklimе jednog šireg urbanog prostora.«¹⁵

Na kraju kompjutor postaje nenadoknativ pomoćnik u tokovima informiranja, u procesima koji sve direktnije utječu na demokratizaciju ili pak segregaciju u odlučivanju.

U svakom slučaju pitanje njegove upotrebe neće se razriješiti izvan sfere konkretnih društvenih odnosa određene sredine.

9. Učešće građana u kontroli, regulaciji i korekciji životne okoline, pa i u cjelokupnoj sferi upravljanja gradom bit će briže ostvarenju ukoliko bržim tokom bude krenulo obrazovanje i kulturna participacija gradskih stanovnika. Kakvu ulogu u nezadovoljavajućem sadašnjem stanju igra nasljedstvo brojnih doseljenika u gradove, a koliko učestvuje odsustvo brige u tom smjeru, tema je za sebe.

Činjenica je međutim da povećanje životnog i kulturnog standarda predstavlja onaj dužan faktor, bez kojeg pitanje participacije biva iluzornim.

Trebalo bi međutim razmisliti i o tome koliko status quo odgovara ionako suženim sredinama odlučivanja, kada se npr., u Zagrebu u novije vrijeme centralizacija odlučivanja pravda potrebom efikasnosti.

¹³ Sve to istina predviđaju gradski statuti, barem kao načelne postavke.

¹⁴ Iz intervjua dr Jovana Petrića načelnika Laboratorija za primijenjenu matematiku Instituta za prostornu tehniku u Beogradu časopisu »Ekspert«, siječanj 1970.

¹⁵ Vidi: Što je environmental design? Fedor Kitovac, »Čovjek i prostor«, br. 8/69.

Summary:

**CONTROL, REGULATION AND CORRECTION OF MAN'S ENVIRONMENT,
AND PARTICIPATION OF CITIZENS**

Life processes in urban centres appear to be eluding the control of its inhabitants at an increasing rate. Bureaucracy has produced a managerial élite on the one side and the mass of citizens on the other. One of the basic problems of urban development is to devise a type of environmental structure that would successfully combine the concrete architectural environment with the requirements of human inter-communication. Many deficiencies of the urban environment derive from failure to combine these two spheres into one integrated functional system. In order to remove these deficiencies it is necessary to ensure control of realizations as a reversed process. This is possible to achieve exclusively by the activation of citizens.

Резюме:

**КОНТРОЛЬ РЕГУЛИРОВАНИЯ И УЛУЧШЕНИЯ ЖИЗНЕННОЙ СРЕДЫ
И УЧАСТИЕ ГРАЖДАН**

Жизненные процессы в городе уклоняются контролю их жителей. Бюрократизация приводит к руководящей элите и к массам граждан. Одной из основных проблем урбанизации является утверждение структуры среды которая в свою очередь является интеграцией строящей и сообщаемой среды. Многие недостатки среды являются в результате отсутствия сообщения между упомянутыми кругами и их несоединения в цельные функциональные назначенные системы. Для устранения недостатков необходимо активизировать контроль осуществления как возвратный процесс. Это возможно только при активном включении граждан.